

Demográfiai jövőkép – ahogy azt 50 éve láttuk

DR. JANIK LEONARD egy. tanáresegéd
S.E. Népegészségtani Intézet
E-mail: janik.leonard@med.semmelweis-univ.hu

DOI 10.23716/TT0.22.2018.24

Absztrakt:

Egyre több országban kerül kimondásra: demográfiai katasztrófafhelyzet fenyeget. A kormányok komoly dilemma előtt állnak, hogy milyen népesedéspolitikai döntéseket hozzanak: kis lépésekben a korábbi családtámogatási rendszerük elemeit fejlesszék-e tovább, vagy valamilyen teljesen új irányvonalat kövessenek. Ha a megfelelő népesedéspolitika hiányzik és a bekövetkező népességi változásokkal nem számolnak előre, akkor e változások egy része az ország népesedése és annak jövője, társadalmi közérzete szempontjából kedvezőtlen, sőt káros lesz. A kis születésszám hosszú távon meglassítja a nemzeti jövedelem növekedését, súlyosabbá teszi a munkaképes korban levő népességre nehezedő eltartási terhet (a népesség öregedése következtében), ezen kívül meglassíthatja a műszaki fejlődést, megnehezítheti a gazdasági fejlődéshez szükséges strukturális átalakulásokat. A magas születésszám is komoly gondokat okoz az érintett államnak, hiszen ki kell elégítse a növekvő számú népesség élelmiszer-, lakás, ruházatkodási és egyéb szükségletét, beleértve a foglalkoztatási és oktatási igényeket is, amelyek még a többenél is jobban, aránytalanul nőnek. A probléma nem új keletű. A múlt század hatvanas éveinek végén a világon egyre több helyen látszódott, hogy alig húsz évvel az emberiség addigi legnagyobb mesterséges katasztrófája, a második világháború után jelentős változások mennek végbe a fejlett világ társadalmában a gyermekvállaláshoz való hozzáállásban.

Kulcsszavak: demográfia, termékenység, reprodukciós együttható, fejlődés, jövőkép.

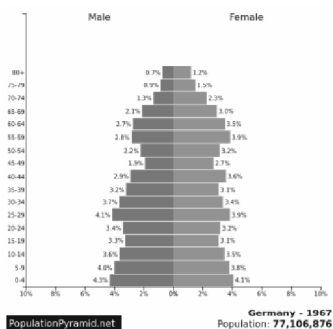
A második világháborút követő időszak Európa egy részében nagyon komoly társadalmi átrétegződést eredményezett. A kommunizmus ideológiájának elterjedése, a gyarmatbirodalmak szétesése és a robbanásszerűen beinduló gazdasági fejlődés „forradalmi átalakulásnak” nevezett folyamata világszerte megváltoztatta a társadalom összetételét, sutba dobta a korábbi értékrendeket, háttérbe szorította az addigi vezető társadalmi osztályokat és a hatalma stabilizálása érdekében kialakította az új, saját hierarchiáját. A változások az ún. szabad világot

sem kerültek el, a társadalom átrétegződése ott is bekövetkezett, igaz, nem olyan erőszakosan és felülről irányítottan, mint a keleti tömb országaiban, de ott is új értékrendek alakultak ki és ez jelentősen kihatott a demográfiai folyamatokra.

A reprodukciós szokások modernizálódása, amely Európában, és az európaiak által betelepült területeken a 18. és 19. században kezdődött a termékenység és halandóság hanyatlásával, fontos tényezője volt annak, hogy a világnépesség jellegzetességei oly sokfélévé váltak. Átalakult az a tradicionális helyzet, amelyben a születési és halálozási arányszámok alacsony természetes szaporodáshoz vezettek és a csökkenő termékenység és halandóság magasabb természetes szaporodási arányszámokat eredményeztek. Mivel ez az átalakulás az ipari forradalommal és lényeges társadalmi változásokkal együtt következett be, így nemcsak a kor- és nemek szerinti struktúra módosult, hanem lényeges változáson ment át a népesség gazdasági, társadalmi, iskolázottsági és egyéb szempontok szerinti összetétele is [1].

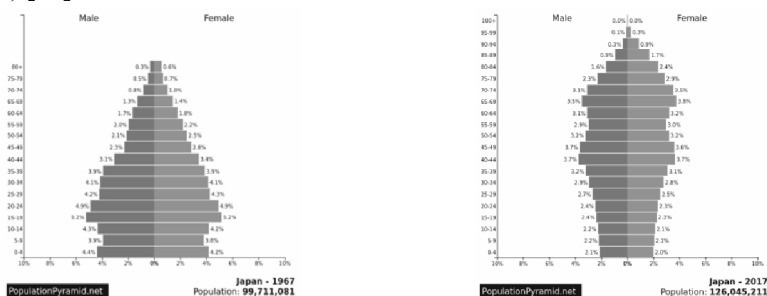
Az 1950-es években bekövetkezett változások, amelyek elsősorban a kevésbé fejlett területek gyorsan csökkenő halandóságának és viszonylag stabil termékenységének a következményei, új elemeket hoztak a világ demográfiai helyzetébe. Egyes kevésbé fejlődött és néhány iparosodott ország születési arányszáma közötti eltérések az 1960-as évek közepére példátlan különbségeket mutattak, 13‰-tól 55‰-ig terjedtek. A legmagasabb és legalacsonyabb halálozási arányszám közötti távolság abban az időben a világon mind abszolút, mind pedig viszonylagos értékekben kifejezve kisebb volt, a gyakoriságok 7 és 25‰ között mozogtak. Azaz már akkor elindult az a folyamat, amely a reprodukció egyensúlyának teljes eltorzulásához vezetett, ami a világnépesség struktúrájának jelentős zavarát okozta és a jövőben is várhatóan okozni fogja [3].

Az 50 év alatt bekövetkezett változásokat, amit már 1967-ben előrejeltek, az iparilag fejlett országokban teljes mértékben igazolva láthatjuk. Németország akkori harang alakú korfája a tavalyi évben már urna alakot mutatott (1. ábra) [12],

1. ábra

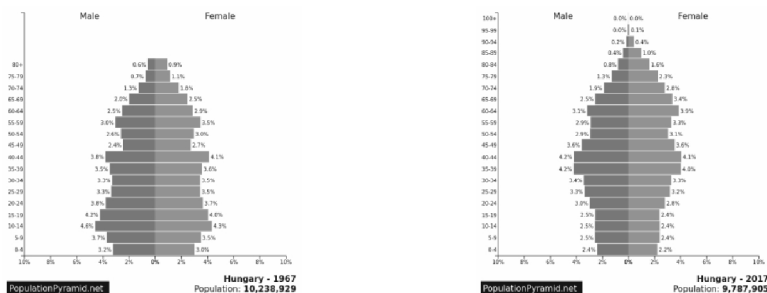
de ugyanez igaz az ázsiai régió egyik legfejlettebb országára, Japánra is (2. ábra) [12]:

2. ábra

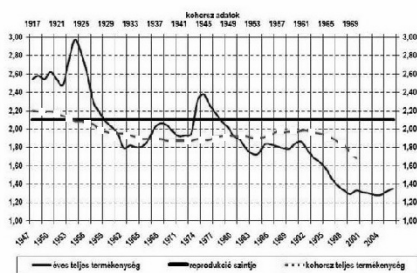
A termékenység csökkenése és ezzel párhuzamosan a családtervezés elterjedése Magyarországon is hosszú múltra tekint vissza, bár a folyamat valamivel később indult meg, mint a nyugat-európai országokban. Nyugat- és Észak-Európa országaihoz képest ugyanis Közép-, Kelet- és Dél-Európa országaiiban a modern ipari fejlődés csak később kezdődött, s így a demográfiai folyamatokban is bizonyos fáziseltolódás mutatkozik. A születési arányszámok csökkenése Magyarországon az 1880-as évektől kezdett érezhetővé válni, bár egyes mezőgazdasági területeken és városokban a termékenység csökkenése már korábban is megmutatkozott [9].

Az említett fáziskésés miatt a termékenység csökkenésének folyamata nem fejeződött be a két világháború közötti korszakban, hanem a második világháborút követő átmeneti — az ún. Ratkó-korszak idején törvényi úton is kioroszakolt — fellendülés után folytatódott, 1949-ben például 20,6‰, volt ami 1954-ben érte el a tetőpontot, 23,0‰-et. Az abortusz 1954-es engedélyezése után az élveszületések száma 1962-ben érte el mélypontját (12,9‰), olyannyira, hogy az 1960-as évek közepén az 1000 lakosra jutó születések száma Magyarországon volt a legalacsonyabb Európában és csak 1966-tól mutatkoztak a minimális javulás jelei [1]. Azóta tudjuk, hogy az emelkedő tendencia 1980-ig tartott ki pozitív előjellel a halálózásokkal szemben és azóta vagyunk folyamatos csökkenésben, ami a korfa változásán is meglátszik (3. ábra) [12]:

3. ábra

A termékenység csökkenésének veszélyeit hamar felismerték. A magyar demográfusok a termékenységváltozás okainak és körülményeinek kutatását hosszú idő óta egyik legfontosabb feladatuknak tartják. Nem elégedtek meg a hagyományos statisztikai eszközökkel – a népmozgalmi statisztikák és a népszámlálások termékenységi adatainak elemzésével – hanem a családtervezésre vonatkozó ismereteket, magatartást és a születésszabályozási gyakorlatot, a termékenységet befolyásoló társadalmi-gazdasági okokat reprezentatív vizsgálatok révén is igyekeztek felderíteni. Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Csoportja már 1963-ban felvétel-sorozatot indított, amelynek folyamán 16 ezer személyt kérdeztek meg azzal kapcsolatban, hogy vajon miként történnek a társadalmi folyamatok, miként történik meg a társadalmi átrétegződés, kik kerülnek át egyik rétegből a másikba, mi határozza meg az átrétegződési folyamat tartalmát, stb. A vizsgálat a társadalmi átalakulás folyamatán túl különös figyelemmel volt az átrétegződés és az egyes demográfiai jelenségek között fennálló összefüggések között fennálló összefüggések feltárására és kölcsönhatást mutatott ki egyrészt az átrétegződés, másrészt a termékenység, a házasságkötések, a válások és a migráció között. A születési arányszámok csökkenésének ez az utolsó szakasza általánosan jellemző volt az európai szocialista országok népesedésére, s összefüggésben állott a szocialista iparosítással, s a társadalom gyors és igen nagymértékű átalakulásával. A termékenységre is kiható társadalmi-gazdasági változások közül elég néhány fontosabb tényezőre: ún. a társadalmi átrétegződésre, a nők egyenjogúvá válására és a teljes foglalkoztatottságra, továbbá az urbanizálódásra, a kulturális forradalomra, a családdal kapcsolatos változásokra és az igények megnövekedésére, stb. utalunk [1].

4. ábra: a teljes termékenység arányszám alakulása Magyarországon (1947–2006) (Forrás: tankonyvtar.hu)

5. ábra: az éves születések, a gyest és a gyedet igénybe vevők számának alakulása 1967–2015 között

Hogy láttuk az okokat 1967-ben? Ha a termékenységet korrelációs és regressziós statisztikai mutatószámokkal kívánták elemezni, akkor az eredmények azt mutatták meg, hogy a figyelembe vett négy tényező (mezőgazdasági és a városi népesség aránya, a nők iskolai végzettsége és gazdasági aktivitása) együttes hatása is csupán a regionális

termékenységi különbsége háromnegyedét magyarázza meg. Közülük a nők nagyobb gazdasági aktivitásának növekedése hatott a legerősebben a termékenység csökkenése irányában, az iparosodás és a városiasodás hatása gyengébb, az iskolai végzettség emelkedésének pedig alig van befolyása. A termékenységi különbségek egynegyed részét azonban egyéb tényezők okozzák. Erre igazi válaszokat, sőt megoldást sem akkor, sem azóta nem sikerült adni, csak feltételezések születtek [1].

Az előző bekezdésben hivatkozott regressziós egyenlet szerint számított termékenységnek 1960-ban az 1949-es évhez képest 18%-al kellett volna csökkennie, ehhez képest ténylegesen 29%-al csökkent, sőt 1954-hez a legnagyobb termékenység évéhez viszonyítva a csökkenés 39%. Tehát az iparosodásnak, a városiasodásnak, a nők iskolai végzettsége emelkedésének és gazdasági aktivitása növekedésének a regressziós egyenletben kifejezett hatása az 1949 óta bekövetkezett termékenységszűkülésének csupán 62%-át magyarázza meg [1]. A termékenység nagyarányú és gyors csökkenésének legfontosabb tényezőinek akkor két okát adták meg [4]:

1. Népeségpolitikai intézkedések. Engedélyezésre került az abortusz, ami azzal a közvetett hatással járt, hogy elterjesztette a társadalomban azt a meggyőződést, hogy a gyermek a társadalom számára nem érték.
2. Társadalomlélektani tényezők. Az akkori pszichológiai tényezők - amelyek megfogalmazásával az akkori időkben igencsak óvatosan kellett bánni, hiszen ne feledjük, hogy az 1949-1960 közötti időszakot vetjük vizsgálat alá - erősen szerepet játszottak a magyar népesség termékenységének alakulásában, főképpen a gyors és nagy változásokban.

A megoldást a következőkben látták:

1. A nagyobb családoknak kedvező társadalmi légkör kialakítása, amihez megfelelő népesedéspolitika és propaganda szükséges.
2. Elősegíteni, hogy a fiatal nők kereső munkája és anyai szerepe ne kerülhessen konfliktusban egymással. Mivel a nagyobb gazdasági aktivitás és a kisebb termékenység közötti kapcsolat a számítások szerint igen erős, ennek az összefüggésnek megváltoztatása igen pozitívan befolyásolhatná a termékenységet. Megjegyzem, hogy a GYES-t, azaz a gyermekgondozási segélyt pont abban az évben vezették be a 3/1967. (I.29) számú Kormányrendelet alapján. A gyermek két és fél éves koráig járt a fix összegű jutattás, melynek feltétele volt, hogy a szülő nő rendelkezzen tizenkét hónapnyi munkaviszonnyal a szülést megelőzően folyamatosan vagy másfél éven belül, továbbá a kérelem benyújtása idején teljes munkaviszonyban dolgozzon és a munkaviszonyában fizetés nélküli

szabadságot kérjen. Korábban, 1962-től már arra is volt lehetőség, hogy az anyag szülési szabadságra menjen 20 hétre [2].

Az a jogosultság, hogy az anya a gyermeknevelés idejére ideiglenesen kiléphet a munkaerő-piacról, sőt a gyermeke gondozásáért még juttatást is kap, európai viszonylatban is sokáig egyedülállónak számított, hiszen legalább egy évtizedig nem történtek hasonló intézkedések sem a kelet-közép-európai, sem a nyugat-európai országokban, ahol addig legfeljebb fizetés nélküli szabadságot biztosítottak ilyen esetekben. Ráadásul a GYES összege bevezetésekor alacsonynak sem volt mondható, az átlagos női bér mintegy 40%-a járt a gyermekét gondozó anyának. Az előnyöket mérlegelve az anyák kétharmada már a bevezetés évében élt a lehetőséggel, 1975-ben pl. 265 ezer nő részesült ilyen juttatásban, az akkor szülőképes nők 11 százaléka. Csak összehasonlításképpen 2017-ben ez a KSH adatai alapján 297.000,-Ft volt a bruttó, 197.500,-Ft a nettó átlagkereset, azaz ez 118.800,-Ft-os bruttó, illetve 79.000,-Ft-os nettó összeget jelentene. Most a GYES összege – igaz, most már nincs munkaviszonyhoz kötve – 2008. január 1. óta változatlan, 28.500,-Ft, amelyből alapesetben 10% nyugdíj járulékként kerül levonásra.

Ide sorolhatók továbbá a családi pótlékok, illetve a többgyermekes családok anyagi helyzetét javító más eszközök is.

De vajon beváltotta-e a GYES a hozzá fűzött reményeket? A teljes termékenységi arányszám az 1962-es mélypontot követően már 1965-ben elkezdett emelkedni, 1967-ben pedig 2,01 volt. Ezt követően viszont fokozatosan csökkent, 1971-ben 1,93, 1981-ben 1,87, a GYED 1987-es bevezetésekor pedig már 1,82 volt az egy nő által szült hipotetikus gyermekszám. A csökkenést a folyamatosan bővített családtámogatási rendszer sem állította meg, a totális mélypont 2011-ben érkezett el az 1,23-as értékkel. Azóta szerencsére emelkedés tapasztalható, az utolsó hivatalos adat 1,49-ről szól [14].

Tény, hogy bármilyen olyan vállalás, amely a gyermekvállalást jelentős kifizetésekkel jutalmazná, átgondolatlansága esetén a költségvetést is veszélybe sodorná. Szakértők szerint egy bizonytalan alapokon nyugvó családtámogatási rendszer kontraproduktív lenne, a gyermeket tervező szülőket is elbizonytalanítaná. GDP-arányosan a magyar költségvetés Európában az egyik legnagyobb támogatást nyújtja e célra: jelenleg a GDP 4,6 százalékát teszi ki a családtámogatás, ami a közeljövőben 5 százalékra emelkedik.

Magyarországon a gyerek még mindig a szegénységi faktort jelenti, azaz jelentősen csökken az életszínvonaluk azoknak a családoknak, amelyek utódokat vállalnak. A munkából kieső jövedelmet szeretné pótolni a kormány. Az is intő jel, hogy egyre több diplomás nő dönt úgy, hogy soha nem szül. A propagatív korú (15-49 éves) nők aránya 1955-ben 50,2, 1964-ben 47,5% volt (2011-ben 44,7%).

Korábban voltak olyan elképzelések, hogy a Kárpát-medencei, határon túl élő magyarság oldhatja meg Magyarország demográfiai problémáit. Ezt célozta részben

a kettős állampolgárság is, azonban ma már világos, hogy tömeges áttelepedésre nem lehet számítani. Aki akart, az már átjött – és sokan már innen is továbbálltak. A kormány most úgy döntött, hogy segíti a külföldön, illetve a határon túl élő magyar állampolgárokat: számukra is elérhetővé teszi az anyasági támogatást és a babakötvényt.

Javíthatná a demográfiai helyzetet a nagyobb arányú bevándorlás is, ám ezt nem csak a kormány veti el. A magyar társadalom elég zárt és bár pár ezer fős bevándorlócsoporthoz nem rendíthetné meg, tömegek fogadására nincs felkészülve. A demográfusok szerint azonban stabil népességszám csak úgy érhető el, ha mérsékelt számban fiatalos struktúrájú bevándorlók is folyamatosan érkeznek.

Vannak még ennél is radikálisabb elképzelések, ezeket azonban a kormány nem támogatja. Időről időre felmerül például a fizetett főállású anyaság intézményének ötlete. Előkerült az úgynevezett gyermektelenségi adó ötlete is, amit korábban és jelenleg is több országban, pl. Németországban alkalmaznak. Ismert olyan ötlet is, mely szerint a gyermekek szavazati jogot kaphatnának és helyettük a szüleik voksolnának. Ezt még egy nemzeti konzultáción is megfuttatta a kormány, ám a válaszolóknak nem tetszett az ötlet.

A népesedéspolitika alfája és omegája az a kérdés, „hogyan a pénzbeli családtámogatási rendszer segítségével valóban növelhető-e a gyermekvállalási kedv”. A demográfusok szerint valamennyire igen, ám ettől nem lehet gyökeres fordulatot várni. Az igazi kérdés tehát az, hogy mivel lehetne valódi fordulatot elérni, hiszen a kutatások szerint a magyar nők jóval több gyermeket terveznek, mint ahány végül megszületik.

Az egyik ilyen dolog mindenképpen a szemléletváltás lenne. A családbarát atmoszféra érdekében a kormány is sokat tehetne, például a gyermekes nők foglalkoztatása előtt álló akadályok lebontásával a gyermekbarát munkahelyek megteremtését lehetővé téve. Azt is vizsgálni kellene, hogy noha lassan a gyermekek több mint fele élettársi kapcsolatokban születik, miért nem születik ezekben újabb és újabb gyermek. Az adatok szerint továbbra is a házasságban élő nők szülnek inkább második-harmadik gyermeket, talán a kormány is emiatt preferálja ezt az együttélési formát. Az egyik leginkább gyermekbarát európai államban, Svédországban azonban az élettársi kapcsolatokban sem az egyke jellemző, tehát nyilván vannak olyan intézkedések, amelyekkel az elősegíthető.

De valójában mennyi gyermeknek kellene születnie? Az egyszerű reprodukciót hozzávetőlegesen a teljes termékenységi arányszám egy nőre számított 2,1-es értéke biztosítaná. 2013-ban száz nőnek 208 gyermeket kellett világra hoznia ahhoz, hogy a népesség reprodukciója hosszú távon biztosítva legyen. A fejlettebb országokra vonatkozóan ezt a szintet tekinthetjük az ún. reprodukciós szintnek. A fejlődő országokban, ahol magasabb a csecsemőhalandóság, ez az érték valamivel magasabb [10]. Az elméletet azonban az alábbiak árnyalják [1]:

1. Ha minden megszületett leánygyermek életben maradna, akkor minden nőnek 1,0 leánygyermeket kellene szülnie, azonban a született leánygyermek egy része meghal a propagatív kor (15-39) elérése előtt. Magyarországon 1965-ben a nyers együtttható 5,3%-kal volt nagyobb a tisztánál. Ezért a szükséges leánygyermekszám **1,053-ra** nő. Ez az adat 2012-ben 1,09% volt.
2. 1965-ben 1,07 élveszületett fiúgyermek jutott 1 élveszületett leánygyermekre. Ezért a szükséges gyermekszám (fiúk+lányok) **2,17**. 2016-ban 1,056 született fiú jutott 1 kislányra.
3. Nem minden nő házasodik meg. Az 1960. évi népszámlálás szerint az 50-60 éves nőknek 7,3%-a volt hajadon. Ezek a nők általában nem szülnek, helyettük a házas nőknek kell szülniük (1960-ban a 15 éves és idősebb nők 28,36%-a volt gyermektelen, 2011-ben 26,74%-uk). Ellensúlyozza ezt a házasságon kívül született gyermekek születése. 1965-ben az összes élveszületett gyermekek 6,3 %-a (2016-ban 46,9%-a) született házasságon kívül. E két ellentétes hatás eredményeképpen a szükséges gyermekszám **2,194-re** nő.
4. Vannak steril házas nők. Az 1960. évi népszámlálás szerint a hosszú ideig házas és gyermektelen nők aránya az összes hosszú ideig házas nőkhöz viszonyítva kb. 5%. Feltételezve tehát, hogy kb. ennyi a steril nők arányszáma, a szükséges gyermekszám **2,309**.
5. A nők egy része nem él annyi ideig házasságban, amennyi a magyar termékenységi szokások szerint 2–3 gyermek szüléséhez szükséges. Mivel 1965-ben a második-harmadik szülések nagy része a házasságok első 9 évében történt, azt mondhatjuk, hogy minden olyan nő, aki legalább 9 évig házas volt, megszülethetett 2–3 gyermeket. Az 1960. évi népszámlálás szerint a 45–49 éves házas nőknek körülbelül 10%-a 10 évnél rövidebb ideig volt házas (4%-a 4–5 évnél rövidebb ideig). Megközelítőleg emiatt 5%-kal kell növelni a szükséges gyermekek számát. A szükséges gyermekszám eszerint **2,424**. 2011-ben a legalább 10 éve tartó házasságok 2, az élettársi kapcsolatok 3,84%-ában nem volt gyermek.

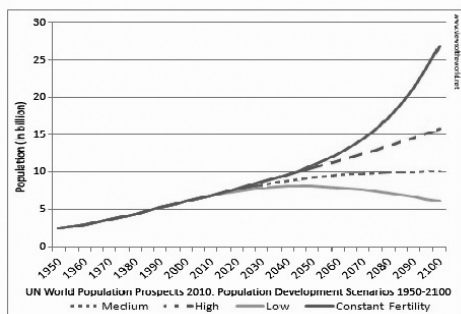
Tehát 1967-es mutatók alapján minden házas (és pedig kellő ideig házas) és termékeny nőnek ennyi gyermeket kellett volna szülnie ahhoz, hogy a népesség egyszerű reprodukciója biztosítva legyen.

A jövőre vonatkozó perspektivikus számítások a tudósok és a politikusok munkájának elengedhetetlen eszközévé lettek. A közigazgatás tervezési munkájában a demográfiai előrebecslés a gazdasági és területi tervezés alapja. Semmiféle tervezés nem képzelhető el a népesség jövőbeni állapotát, nem és kor szerinti összetételét szemléltető perspektivikus adatok nélkül. Igaz, hogy a demográfiai előrebecslések általában nem igazodnak az életben, az élet általában más, mint az

előrebecslés. A feltevések és a valóság közötti különbségek az életviszonyokban beálló változások eredményei; néha a változások regresszívek, előre nem látott kataklizma következményei, máskor progresszívek, a társadalmi, gazdasági vagy kulturális haladás következtében jönnek létre. A gazdasági növekedés feltételeinek kidolgozása kapcsán mindenképpen fontos a demográfiai előrebecslés és a gazdasági tervezés módszereinek összehangolása.

Az évi átlagos népességnövekedés a 18. század második felében 0,4, a 19.század folyamán pedig 0,5% volt és erről szintről emelkedett 0,8%-ra a 20. század első felében. Azok a változások, amelyek a népesség reprodukciójának jellegében Európában és az európai eredetű népességben két évszázada megindultak, ezt követően a világ más részeire is átgyűrűztek, elsősorban a gazdaságilag kevésbé fejlett területekre. A termékenység és a halandóság eltérő ütemű csökkenése e területeken a népesség fokozott növekedését idézte elő, és a világ népességének növekedési üteme 1950 és 1965 között példátlanul magas, évi 1,8%-ot ért el, annak ellenére, hogy a fejlett területeken csökkent a növekedés aránya. Ráadásul a legtöbb fejlődő országban úgy emelkedik a természetes szaporodási arányszám, hogy az semmilyen kapcsolatban nincs az adott országban az egy főre jutó jövedelemmel. Ez az eltolódás az orvostudomány állandó fejlődésének tulajdonítható és annak, hogy az általa nyújtott lehetőségeket a fejlődő országok fokozódó mértékben hasznosítják. Ma már tudjuk, hogy a növekedési ütem eddigi csúcspontját 1968-ban érte el, a 2,09%-ot, ami 2018-ra 1,09%-ra csökkent [13].

1950-ben a Földön 2,6 milliárd ember élt, ennek 22%-a Európában, 55%-a Ázsiában és 9%-a Afrikában. 2000-ben már jelentősen változtak mind a számok, mind az arányok: a 6,2 milliárd ember 61%-a élt Ázsiában, 13%-a Afrikában, Európa aránya 12%-ra csökkent. A 2100-ra várt jövőkép még jelentősebb ártrendeződést mutat: Ázsia aránya 44%-ra csökken, Afrikáé 39%-ra növekszik a várt 11,3 milliárdos emberi populációból, amiből Európa alig 6%-al lesz érintett. Sőt egyes kutatások már Afrika vezető szerepét vizionálják a XXI. század utolsó évére [11].

6. ábra: a világ népességének várható alakulása 1950-2100 között [13].

A demográfiai jövőre vonatkozó elképzelést statisztikai kép formájában kell megfogalmazni: a népesség jövőbeni összetételét és állapotát nemek is életkor szerint számszerűen kell ábrázolni. A demográfiai előrebecsléseket egy változatban, több változatban, sőt több mint tíz változatban végzik. Az óvatosság azt kívánja, hogy a jövőről alkotott lehetséges képeknek egész sorozatát vegyük figyelembe a kedvezőtlen képektől egészen a kedvezőig. A biológiai előrebecslés meghatározása céljából, azaz figyelembe véve a természetes népmozgalmat (a születéseket és a halálozásokat), kétfajta számításnak van jelentősége:

1. meghatározandó azon személyek száma, akik egy bizonyos korig élélnek (a már élő népességből);
2. számításokat kell végezni azon személyek számára vonatkozóan, akik majd a világra jönnek.

A kétfajta számítás közötti különbség a különböző módszerek és a pontosság különböző foka miatt fontos. Egészében véve az élőkre vonatkozó számításokkal kapcsolatban nincsenek nagy nehézségek. Az élők tényleges számát a népszámlálás vagy a népességnyilvántartás alapján határozzuk meg. Ezeket az adatokat kiindulópontnak véve, kiszámíthatjuk, hány ma élő ember fog 5, 10, 15 vagy 20 év múlva élni. Ahhoz, hogy ezt megtehessük, a halálozások okozta várható csökkenések meghatározása céljából halandósági táblákat alkalmazunk. Levonva a várt halálozásokat, megkapjuk az élők jövőbeni számát. Ennek a számításnak a hibája általában jelentéktelen [7].

Azok a számítások azonban, amelyek a majd világra jövő személyekre vonatkoznak, más jellegűek. Ezek a termékenység jövőbeni alakulására vonatkozó feltételezéseken alapszanak. Valamennyi hipotézis közül ezek a legfontosabbak. Itt van a legnagyobb esély arra is, hogy nem igazolódnak be. Általában a hipotézisek kiválasztása és különösen a termékenységi hipotézis számos előzetes vizsgálatot igényel, nem beszélve az előrebecslést végzők ama képességéről, hogy bátran nézzenek a jövőbe. Az előrebecslőnek mélyen látónak kell lennie: a jövő emberét és a jövőbeni viszonyokat úgy kell látnia, amilyen, ill. amilyenek azok valóban lesznek és nem úgy, amilyen, ill. amilyenek azok ma [7]. Az 1965-ös belgrádi Népesedési Világkonferencián a Föld 2000-ben várható népességszámára vonatkozóan három változatot vitattak meg. Az alacsony változat szerint a népesség száma 2000-ben előreláthatólag 5 milliárd 296 millió fő, a közepes változat szerint 5 milliárd 965 millió és a magas változat szerint 6 milliárd 828 millió fő lesz [6]. A vélemények erősen megoszlottak, de a legtöbben az 5,3 milliárd, sőt egyesek egy még alacsonyabb, 4,5 milliárdos szám mellett tették le az érveiket. Ma már tudjuk, hogy 6 milliárd 125 millió fő lett volna a helyes szám, ami a közepes változathoz állt a legközelebb, de a kor kutatói többségének számára ez csak egy elméleti elképzelés volt, nem a lehetséges realitás [6,13].

A korábbi alapvető aggályok, amelyek ezzel a növekedéssel kapcsolatban elsősorban gazdasági természetűek voltak: hogyan lesz képes a világ gazdasági élete arra, hogy kielégítse a növekvő számú népesség élelmiszer-, lakás, ruházatkódási és egyéb szükségletét, beleértve a foglalkoztatási és oktatási igényeket is, amelyek még a többen is jobban, aránytalanul nőnek? A legutóbbi időben szociológiai, kulturális és politikai jellegű megfontolások növelték a jövő iránti aggodalmakat [5]. Az 1960-as évek végén is látható volt, ami napjainkra is igaz, hogy a növekedés tényezőinek különféle szintjei és tendenciái, továbbá a jelenlegi kor- és nemek szerinti struktúra különbségei miatt a népességek jelenlegi kor- és nemek szerinti struktúra különbségei miatt a népességek jelenlegi és jövőbeli kor- és nem-struktúrája lényegesen eltér majd egymástól, és sajátos helyzetet teremthetnek a következő évtizedekben [9]. Hasonló helyzet alakulhat ki a népesség és a munkaerő gazdasági struktúrájában, a népességnek városi és falusi települések szerinti megoszlásában és az ezzel járó különböző jellegzetességeket tekintve, a szakképzettségi és iskolázottsági összetételben, valamint egyéb strukturális tényezők szerint. Ezek nyilvánvalóan roppant horderejű problémái a modern népességnövekedésnek, amelyeket gondosan kell tanulmányozni és értékelni. Nem kevésbé fontos az is, hogy a demográfiai ismereteket, azok jól megalapozott részét minden országban elterjesszék, hiszen a közvéleménynek legalább olyan gyorsan kell előrehaladnia a tények megismerésében, mint a humán tudományoknak, nem szabad azokhoz képest lemaradnia [8].

Források:

- [1] ANDORKA RUDOLF: A magyar népesség termékenységének alakulását befolyásoló gazdasági és társadalmi tényezők. Demográfia, 1967. 10. 87–102.
- [2] Korfa, 2017. május, XVII. évfolyam 3. szám.
- [3] MACURA, MILOS, EL-BADRY, MOHAMED A.: Uniformizálódnak-e vagy sokfélék lesznek a demográfiai problémák? Középtávú kilátások. Demográfia, 1967. 10. 162–174.
- [4] MUHSAM, HELMUT V.: A népesedési tényező szerepe a fejlődő országok gazdasági fejlődésében (két elmélet bírálata). Demográfia, 1967. 10. 398–408.
- [5] NEMES SZENDE: A gazdasági tervezés és a demográfiai előrebecslés összehangolásának módszertani kérdései. Demográfia, 1967. 10. 462–468.
- [6] PODJACSIN, PETR: A népességgazdasági szerepe a népesség növekedésének szabályozásában. Demográfia, 1968. 11. 84–103.
- [7] ROSSET, E.: A demográfiai előrebecslések megismerési értéke. Magyar Demográfia, 1968. 11. 124–138.
- [8] SAUVY, ALFRED: A közvélemény és a demográfia vagy a közvélemény és a demográfiai kérdések. Demográfia, 1967. 10. 433–444.

- [9] SZABADY E.: Magyar termékenységi és családtervezési vizsgálatok. Magyar Demográfia, 1969. 12. 417–436.
- [10] <http://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/39-reprodukcios-egyutthato>
- [11] https://www.ksh.hu/interaktiv/grafikonok/vilag_nepessege.html
- [12] <https://www.populationpyramid.net>
- [13] <http://www.worldometers.info/world-population/world-population-by-year/>
- [14] http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/h_wdsd001b.html

Demographic vision as we have seen 50 years ago

More and more countries are spoken to threaten a demographic disaster. Governments are facing a serious dilemma what kind of population policy choices are made: in small steps, to develop the elements of their previous family support system or to follow a completely new direction. If the right population policy is lacking and the changes in the population are not anticipated, some of these changes will be unfavorable or even harmful to the country's population and its future, social well-being. Small birth rates in the long run slow down the growth of national income makes it more difficult to maintain the burden on people in working age (due to the aging of the population) it can also step up technical progress make structural transformations necessary for economic development difficult. High birth rates also cause serious problems for the state concerned to meet the growing number of food, housing, clothing and other needs of the population including employment and educational needs which are even more disproportionate than others. The problem is not new. At the end of the sixties of the last century, the world saw more and more places that twenty years ago was after the Second World War, the greatest artificial disaster of mankind, major changes are taking place in the societies of the developed world with regard to childbirth.

Keyworlds: demographic, fertility, reproduction rate, development, vision.